

Folklor śpiewany w Lipnicy Murowanej

Z etnograficznego punktu widzenia Lipnica Murowana leży na pograniczu krakowsko-góralskim¹. To charakterystyczne położenie gminy na mapie regionów pozostaje nie bez znaczenia dla tożsamości kulturowej Lipniczan. Jako przykład można nawiązać do rozmów z członkami miejscowych zespołów. Otóż z jednej strony „muzykanci” przyznają, że noszą stroje krakowskie, zaś z drugiej, iż czują się góralami². Status kultury pogranicza niesie ze sobą pewne konotacje. Folklor śpiewany Lipnicy Murowanej nie może pozostać wobec tego faktu obojętnym.

Wiejski folklor muzyczny w tradycyjnej formie określają między innymi takie cechy jak: ustność, pamięciowość i pokoleniowość przekazu, wariantywność, związek z miejscem, związek z obrzędem, wspólnotowość, komunikatywność w obrębie danej grupy³. Współcześnie pojęcia te są rewidowane. Jak wyróżnione cechy funkcjonują w zespołach regionalnych gminy Lipnica Murowana?

Zespoły „Raj” oraz „Górzanie” posługiwały się podczas wykonywania utworów śpiewnikami w formie skserowanych kartek, niekiedy ze spisаныmi nutami dla „grajków”. Nie znaczy to jednak, iż muzykanci nie znali utworów na pamięć. Zdaniem grup, śpiewane pieśni przekazywane są z pokolenia na pokolenie: „tą są takie stare z dawien dawna układane przez starych ludzi”- mówiły panie z zespołu „Raj”. Rezultatem przekazu ustnego i realizacji pamięciowej jest zróżnicowanie i niepowtarzalność wykonania poszczególnych melodii (wariantywność). W przedstawionych utworach dostrzec można ścisły związek gry instrumentalnej ze śpiewem, co jest charakterystyczne dla muzycznego folkloru Polski⁴. Pomimo jednej linii melodycznej podejmowane były próby wielogłosowości. Lipniczanie

1 *Encyklopedia Polski*, wyd. Wydawnictwo Ryszard Kluszczyński, Kraków 1996.

2 Rozmowa przeprowadzona z zespołem „Raj”.

3 Weronika Grozdeu-Kołacińska, *Muzyka tradycyjna, śpiew tradycyjny, taniec tradycyjny, próba konfrontacji terminów z rzeczywistością zastaną*, [w:] *Raport o stanie muzyki tradycyjnej w Polsce*, IMiT 2014, <http://www.muzykatradycyjna.pl/pl/leksykon/artykuly/articles/muzyka-tradycyjna-spiew-tradycyjny-taniec-tradycyjny-proba-konfrontacji-terminow-z-rzeczywistoscia-zastana>, dostęp: 19.10.2017.

4 Piotr Dahlig, *Muzyka ludowa w Polsce. Zagadnienia ogólne (cz. 1)*, <http://kulturaludowa.pl/artykuly/muzyka-ludowa-w-polsce-zagadnienia-ogolne-cz-1/>

z dwóch zespołów regionalnych „Raj” oraz „Górzanie” zaprezentowali utwory, które ich zdaniem można zaliczyć do najstarszych w regionie. Wydaje się, że kryterium wyboru pieśni stanowiła również wartość estetyczna, iż członkowie grupy niejednokrotnie podkreślali, że „to jest ładne”, dlatego też warto to zagrać i zaśpiewać. Ze względu na podejmowaną w utworach tematykę, można podjąć się próby uproszczonej kategoryzacji:

1. Pieśni przedstawiające sceny z życia wiejskiego, które to przeważnie są punktem wyjścia do rozważań miłosnych (rytm polki i walczyka)

- „Hej po dolinie hej po lesie”
- „Rozlygo się piykanie”
- „Wysoki zomecek”
- „Wśród gór skalistych i pięknych” (ballada),
- „Nad wodą, nad wodą, jaskółki latają”,
- „Mam ja konisia, mam ja karego”,
- „Pod gaikiem pod zielonym” (ballada),
- „Słoneczko na zachodzie” (ballada),
- „Roz mi się śniła, wysoko góra” (ballada),
- „Lipnickie zegary”,
- „Jakże piękna jest moja Lipnica”,
- „Janicek trowe siece”
- „Pokochałem ładne dziewczę”

2. Pieśni czerpiące ze wspomnień o domu, przepełnione nostalgią i tęsknotą za jakąś odległą krainą, gdzie pozostali bliscy ludzie

- „Gdzieś ty moja chatko mała” (ballada),

- „Czy pamiętasz ten nasz dom rodzinny”,
- „Kiedy patrzę w dal, wśród spienionych fal” (ballada)
- „Z dalekich Karpat Cygan wędrował” (ballada)

3. Pieśni żartobliwe, frywolne opisujące życie na wsi oraz relacje międzyludzkie z „przymrużeniem oka”

- „Ja jestem Lipniczanin”
- „Wyszedł sobie raz leśniczy z rana na zajęcie”

4. Pieśni paraliturgiczne

- „Matko i królowo z Jasnej Góry”,
- „Prowadź nas Jezu przez ziemski trud”,
- „O matuchno ukochana”,
- „Tam na wzgórzu wśród skał” (pieśń wielkopostna),
- „Spójrz tam w górze niedaleko”

Z obserwacji grup wynika, iż życie wspólnotowe Lipniczan jest bardzo mocno powiązane z folklorem muzycznym. Życie wiejskie waloryzowane jest przez cykl zwany „życiowym” (pieśni chrzcinowe, weselne, rodzinne, pogrzebowe) oraz cykl „kalendarzowy” (pieśni adwentowe, kolędy, śpiewy dyngusowe, gaikowe, konopielkowe, sobótkowe, pieśni żniwne i dożynkowe i in.). W obrębie cyklu dorocznego należy wyróżnić cykl roku liturgicznego oraz cykl rolniczy⁵. Wyróżnić należy również pieśni śpiewane podczas spotkań towarzyskich, dla urozmaicenia czasu, dla wspólnej zabawy. Folklor muzyczny w Lipnicy Murowanej wpisuje się właściwie w każdą z wymienionych powyżej form obrzędowości. Z opowieści mieszkańców wynika, iż stopniowo odchodzi się od celebrowania uroczystości rodzinnych

⁵ Piotr Dahlig, *Muzyka ludowa w Polsce. Zagadnienia ogólne (cz. 1)*, <http://kulturaludowa.pl/artykuly/muzyka-ludowa-w-polsce-zagadnienia-ogolne-cz-1/>

w tradycyjny sposób, z tradycyjną oprawą muzyczną⁶. „Teraz już się tak nie robi tych wesel, teraz jest didżej, ale nie zawsze...” – mówił starszy Lipniczanin. Pozytywnym dla przetrwania muzyki folklorystycznej wydaje się zjawisko drukowania śpiewników i rozdawania ich każdemu weselnikowi. Zdaniem Lipniczan jest to powszechne.

Pomimo, pewnej degradacji tradycji ludowych w obrzędowości rodzinnej, wydaje się, iż doskonale w Lipnicy zachowane są obrzędy związane z rokiem liturgicznym oraz cyklem rolniczym – profile te są ze sobą ściśle powiązane. Wśród wydarzeń dorocznych organizowanych przez poszczególne wsie gminy znajdują się:

- Przegląd Grup Cygańskich⁷ (w tradycji lipnickiej silnie funkcjonuje zwyczaj „chodzenia po cyganach”)
- Konkurs Lipnickich Palm i Rękodzieła Artystycznego im. Józefa Piotrowskiego⁸ (temu już kultowemu konkursowi towarzyszą zabawy i śpiewy)
- Rajskie Święto Truskawki⁹
- Przegląd Piosenki Religijnej¹⁰
- Gminne Dożynki¹¹ (święto, na którym każdy zespół może zaprezentować swój dorobek)
- Jesień w Borze¹²

Szczególne miejsce w muzycznym folklorze Lipnicy zajmują obrzędy około bożonarodzeniowe. Chodzenie po kolędzie było praktykowane w kulturach rolniczych i pasterskich już od średniowiecza. Kolędowanie niegdyś pełniło ważne funkcje magiczne

6 Zespół Górzanie na gminnych dożynkach co rok organizuje przedstawienie „Lipnickie wesele”, przypominające mieszkańcom o dawnych tradycjach. Nagranie „Lipnickiego wesela” z 2016 można zobaczyć tutaj: <https://www.youtube.com/watch?v=Qckwse8zp7A&t=1442s>, <https://www.youtube.com/watch?v=oJSrFFAqPh0>, dostęp: 19.10.2017.

7 Film z Przeglądu wraz z komentarzem dostępny tutaj: <https://www.youtube.com/watch?v=T5r9iRI088s>

8 <http://www.lipnicamurowana.pl/kultura/imprezy-kulturalne/77.html>

9 <http://www.lipnicamurowana.pl/kultura/imprezy-kulturalne/83.html>

10 <http://www.lipnicamurowana.pl/kultura/imprezy-kulturalne/79.html>

11 Film przedstawiający fragment dożynek z 2016 roku dostępny tutaj: <https://www.youtube.com/watch?v=aQtJqd9SmeY>

12 <http://www.lipnicamurowana.pl/kultura/imprezy-kulturalne/81.html>

społeczne i wychowawcze. Obecnie etnograf Maria Cetera przypisuje mu funkcję przede wszystkim ludyczną¹³. Tradycja kolędnicza w Lipnicy Murowanej jest bardzo silnie kultywowana, w okresie karnawału, można spotkać autentycznych kolędników w tradycyjnych strojach, z odpowiednimi rekwizytami, którzy pukają „od drzwi do drzwi” składając gospodarzom życzenia. W Lipnicy Murowanej od 30 lat jest organizowany Małopolski Przegląd Grup Kolędniczych „O lipnicką gwiazdę”¹⁴. Wydarzenie cieszy się dużą frekwencją tak zgłaszających się grup kolędniczych jak i widzów tego niezwykłego „teatru”. Udział w imprezie bierze wielu mieszkańców Lipnicy Murowanej. Krystyna Twardosz tak słowami lipnickiej kolędy oddaje nastroje panujące wokół Przeglądu:

„Na lipnickim starym rynku
Ludzi, co niemiara
Nadciągnęła z Małopolski
Do Lipnicy wiara...”¹⁵

Poza wymienionymi wyżej wydarzeniami Lipniczanie niezwykle chętnie uczestniczą w obchodach świąt związanych z rokiem liturgicznym. Charakterystycznym obrzędem, w którym biorą udział mieszkańcy jest odśpiewanie Męki Pańskiej podczas liturgii Wielkiego Piątku. W okresie Wielkiego Postu zespoły działające na terenie gminy są zapraszane w roli chóru do kościoła. Podczas nabożeństwa mają możliwość odśpiewania wybranych przez siebie utworów. Kolejnym tradycyjnym obrzędem, w którym uczestniczą mieszkańcy są majówki odśpiewywane pod kapliczką w Lipnicy Murowanej. Prócz litanii, śpiewane są pieśni maryjne. Bardzo ważnym dla lipniczan świętem jest tygodniowy odpust ku czci św. Szymona. Każdy dzień odpustu rozpoczyna się Godzinkami, wieczorem odmawiana jest modlitwa różańcowa, zaś o 21.00 odbywa się uroczysty apel na rynku w Lipnicy Murowanej. Odpustowi towarzyszą tradycyjne śpiewy oraz modlitwy¹⁶. Poza wymienionymi obrzędami, w ciągu roku pojawiają się imprezy okazjonalne, na które zapraszane są zespoły tradycyjne.

13 M. D. Cetera, 35. *Małopolski Przegląd Grup Kolędniczych o Lipnicką Gwiazdę*, Lipnica Murowana 2017, s. 7.

14 Nagranie z MPKG o Lipnicką Gwiazdę z 2012 roku: <https://www.youtube.com/watch?v=7aL3kUsjqbg&t=261s>.

15 35. *Małopolski Przegląd Grup Kolędniczych o Lipnicką Gwiazdę*, Lipnica Murowana 2017, s. 3.

16 http://www.parlipnicam.tarnow.opoka.org.pl/?page_id=49

Do takich uroczystości należy zaliczyć imieniny księdza, bądź podziękowanie duchownemu za posługę¹⁷.

Poza wymienionymi rodzajami obrzędowości Lipniczanie znają i śpiewają również pieśni wesołe, frywolne. Co więcej w pewnych grupach zauważyć można, iż Lipniczanie spotykają się po prostu żeby pośpiewać, miło spędzić czas, uczcić w ten sposób czyjeś imieniny. Co ciekawe, w takich sytuacjach to nie śpiew towarzyszy obchodom, ale obchody towarzyszą śpiewowi (grupa spotyka się żeby pośpiewać, a przykładowe imieniny są jakby „przy okazji”). Stąd w zeszytach śpiewaczek nie znajdują się tylko pieśni nabożne, czy tradycyjne śpiewane z pokolenia na pokolenie¹⁸. Podczas tego typu spotkań wykonywane są utwory również biesiadne, utwory nowe, czasem specjalnie napisane na jakieś wydarzenie¹⁹. „Czasem coś z radia usłyszymy to też prześpiewamy” – mówią śpiewaczki z zespołu „Raj”. Obserwując tego typu zachowania trudno jest w stu procentach zgodzić się ze zdaniem, iż obecnie naturalnym miejscem funkcjonowania muzyki ludowej jest scena oraz, że użyteczność folkloru ustąpiła miejsca jej funkcji estetycznej²⁰. Funkcje obrzędowe, społeczne i estetyczne muzyki folklorystycznej występowały i wciąż występują obok siebie. Przykład muzycznego regionalizmu kulturowego w Lipnicy Murowanej wydaje się odzwierciedlać powyższe twierdzenie.

17 Film z uroczystości dostępny tutaj: <https://www.youtube.com/watch?v=kPqSICATbvs>

18 Przykładem śpiewnika zawierającego różne pieśni jest „Śpiewnik UTW” wydany przez Uniwersytet Trzeciego Wieku w Lipnicy Murowanej.

19 Świetnym przykładem wydaje się być utwór „Rolnik szuka żony” zaprezentowany nam podczas jednego ze spotkań zespołu Górzanie.

20 Weronika Grozdew-Kołacińska, *Muzyka tradycyjna, śpiew tradycyjny, taniec tradycyjny, próba konfrontacji terminów z rzeczywistością zastaną*, [w:] *Raport o stanie muzyki tradycyjnej w Polsce*, IMiT 2014, <http://www.muzykatradycyjna.pl/pl/leksykon/artykuly/articles/muzyka-tradycyjna-spiew-tradycyjny-taniec-tradycyjny-proba-konfrontacji-terminow-z-rzeczywistoscia-zastana>, dostęp: 19.10.2017.